

GALENOS'A ORTA ŞERHLER

İBN RÜŞD &
EBU MUHAMMED ABDULLAH

Çeviri: Hacı Kaya

İBN RÜŞD (ö. 1198)

İslâm hukuku sahasında ün yapmış bir aileye mensup, kendisi de aynı zamanda bir fakih olan İbn Rüşd, İslâm düşüncesinde Fârâbî ve İbn Sînâ'dan sonra Meşşâî felsefe geleneğinin son temsilcisidir. Onun, Gazzâlî'nin *Tehâfütü-Felâsife* adlı eserine karşı bir reddiye olarak kaleme aldığı *Tehâfütü't-Tehâfüt*'ü, İslâm düşünce geleneğinde felsefi tartışmanın en olgun en zirve örneklerinden birini teşkil etmektedir. 12. yüzyıl felsefe ve bilim tarihinin en önemli simalarından biri olan İbn Rüşd'ün yazılarının büyük kısmını, "şerh" türünden eserler oluşturmaktadır. Daha ziyade Aristoteles'in mantık, metafizik, doğa bilimleri sahasındaki eserleri üzerine yazdığı şerhlerle tanınan ve Latinler tarafından Grand Commentator diye nitelendirilen büyük filozof, felsefe sahasında gösterdiği büyük başarının bir benzerini tıp sahasında da göstermiştir. Onun bu başarısı, Galenos'un eserleri üzerine yazdığı şerhler ve özgün makaleleri ile gün yüzüne çıkmaktadır.

EBU MUHAMMED ABDULLAH (13. yy.)

Hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadığımız Ebu Muhammed Abdullah, İbn Rüşd'ün *Mizaç* şerhinin üçüncü makalesinin son paragrafındaki ifadelerine bakılırsa hem tıp hem de felsefeye merak salan Ebu Kasım ve Ebu Muhammed adlı iki oğlundan biridir. İbn Rüşd, Galenos'a şerhlerini onlara ithaf etmiştir. Ebu Muhammed'in tedavi yöntemine ilişkin kaleme aldığı makale son derece dikkat çekicidir. O, babasının eleştirel ve sorgulayıcı perspektifini örnek alarak, geleneksel tıpta kullanılan yöntemi eleştirmiş ve onun yerine "bilimsel yöntem" dediği kendi yöntemini paylaşmıştır. Ebu Muhammed'in bir diğer makalesi, heyûlânî aklın faâl akıl-ittisali sorunu bağlamında bilgi ve bilimin imkânını irdelediği makalesidir. O burada da eleştirel tavrını konuşurarak, insan ile onun yetkinleşmesini sağlayan bilimin arasına hiçbir kimsenin ve hiçbir şeyin girmemesi gerektiğine özellikle vurgu yapmıştır. Onun açısından bilgi ve bilimle iştigal etmenin kendisi mahza ibadettir.

HACI KAYA

2003 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2007 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "İbn Rüşd'de Metodoloji" başlıklı teziyle yüksek lisansını, 2013 yılında "İbn Sînâ'da Bilimsel Kanıtlama Teorisi" başlıklı teziyle de doktorasını tamamladı. 2023 yılında doçent unvanı alan Kaya, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRİYE ÖNSÖZ	11
ÖNSÖZ	15
GİRİŞ	17
İBN RÜŞD	
ORTA ŞERHLER	
Galenos'un Elementler [Adlı Kitabının], Fakih, Kadı Filozof Ebu'l-Velîd Muhammed B. Muhammed İbn Rüşd'e Ait Orta Şerhi	23
[Galenos'a Ait] Mizaç Kitabı'nın Birinci Makalesinin Orta Şerhi	65
Galenos'a Ait Mizaç Kitabı'nın İkinci Makalesinin Orta Şerhi	95
Galenos'a Ait Mizaç Kitabı'nın Üçüncü Makalesinin Orta Şerhi	137
[Galenos'un] Doğal Güçler [Adlı Kitabının] Birinci Makalesinin Orta Şerhi	163
Galenos'un Doğal Güçler'inin İkinci Makalesinin Orta Şerhi	209
[Galenos'un Doğal Güçler'inin] Üçüncü Makalesinin Orta Şerhi	255
[Galenos'a Ait Hummalar Kitabı'nın Orta Şerhi]	
[Humma Hakkında]	303

Galenos'un Hastalıklar ve Semptomlar [Adlı Kitabının] Özeti Hakkında Üstat Fakih Ebu'l-Velid Muhammed İbn Rüşd'e Ait Konuşma [Birinci Makale].....	321
Galenos'a Ait Hastalıklar ve Semptomlar Kitabı'nın İkinci Makalesinde Yer Alan [Bilgilerin]Hatırlatılması	337
Galenos'a Ait Hastalıklar ve Semptomlar Kitabı'nın Üçüncü Makalesinde Yer Alan [Bilgilerin] Hatırlatılması	343
Galenos'a Ait Hastalıklar ve Semptomlar Kitabı'nın Dördüncü Makalesinde Yer Alan [Bilgilerin] Hatırlatılması	351
Galenos'a Ait Hastalıklar ve Semptomlar Kitabı'nın Beşinci Makalesinde Yer Alan [Bilgilerin] Hatırlatılması	361
Galenos'a Ait Hastalıklar ve Semptomlar Kitabı'nın Altıncı Makalesinde Yer Alan [Bilgilerin] Hatırlatılması	371

İBN RÜŞD VE EBU MUHAMMED ABDULLAH MAKALELER

[Mizaç Sınıfları]	377
[Hummalarda Nöbet ve Yatışma Zamanı Hakkında]	391
[Panzehir Hakkında]	395
[Sağlığın Korunması Hakkında].....	423
[Tedavi Yöntemi Hakkında]	429
[Heyûlâni Aklın Faâl Akılla Bağlantısı Sorunu]	439
Fakih, Kadı, Eşsiz Üstat Ebu'l-Velid İbn Rüşd'ün Eserlerinin Listesi.....	447

KAYNAKÇA 453

TÜRKÇE, ARAPÇA VE YUNANCA SÖZLÜK 459

DİZİN 487

Ölüm... Tedavisi olmayan biricik hakikat!
Bu tercüme yi merhum kıymetli babacığım Hamdi Kaya'nın
aziz hatırasına ithaf ediyorum.

ÇEVİRİYE ÖNSÖZ

Bilim tarihinde bazı isimler var ki onlar sadece tarihin bir kesitinde yaşamış birer isimden ibaret değil asırlara damgasını vurmuş birer otorite olarak kabul görmüşlerdir. Orta Çağ felsefesinde Aristoteles, astronomisinde Ptolemaios, matematiğinde Öklides, mekaniğinde Archimedes ne ise tıbbında da Galenos odur. Roma devrinde, Bergama'da tıp eğitimi aldıktan sonra İskenderiye gibi tıp merkezlerini ziyaret etmiş daha sonra Roma'ya göç etmek suretiyle burada tıp çalışmalarını devam ettirerek Roma İmparatorluğu saray hekimliği yapmış, 2. yüzyılın en önemli siması Galenos, Orta Çağ tıp paradigmasını belirleyen ilk otoritedir. Kabaca 17. yüzyıla, modern tıbbın teşekkül etmeye başladığı evreye kadar onun hem Orta Çağ İslâm tıp geleneğini hem de Batı Orta Çağ tıp geleneğini etkilemiş hatta belirlemiş olduğu açıktır.

Bununla birlikte Orta Çağ İslâm tıp geleneği özelinde ifade edersek Galenos'un kabul edilen otoritesi, onun eleştirilmesi ve sorgulanmasına mâni olmamıştır. 9. yüzyılın ikinci yarısı ve 10. yüzyılın ilk yarısında yaşamış Muhammed b. Zekeriyya Râzî'nin kaleme aldığı *eş-Şükûk 'alâ Nazariyyeti Câlînûs* adlı eser bunun çarpıcı örneklerinden biridir. En çarpıcı örneği ise yaşadığı çağda -daha 11. yüzyılda- İslâm dünyasında Galenos'un otoritesini gölgede bırakan İbn Sînâ'nın kendisidir. *El-Kânûn* 12. yüzyılda

Latinceye tercüme edilip 13. yüzyılın sonlarına doğru Batı Orta Çağ üniversitelerinde tedris edilmeye başlanmış, böylece 14. yüzyıla gelindiğinde Batı dünyası da İbn Sînâ'yı tıbbın tahtına oturtmuş, en büyük iki tıp otoritesi Hippokrates ve Galenos'u ise onun tıp sahasında talebeleri olarak resmetmiştir.

İbn Sînâ'dan bir yüzyıl sonrasında yaşamış Kurtubalı filozof ve hekim İbn Rüşd de her ne kadar İbn Sînâ'nın otoritesi ve şöhretine sahip olmasa da tıp sahasında etkili isimlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. O, her hekim gibi Galenos ve İbn Sînâ'nın otoritesi ve tıp sahasındaki uzmanlığını kabul etmekle birlikte yeri geldiğinde her ikisini de eleştirmekten geri durmamıştır. İbn Rüşd, kendisinden önceki otoritelere karşı büyük bir kadirşinalık duygusuna sahip olmakla birlikte sıkı bir eleştirmendir. Onun hemen her eserinde rastladığımız eleştirel ve sorgulayıcı yönü derin bir hayranlık uyandırmaktadır. İbn Rüşd'ün bu yönüne hayranlık duyan ve çalışmalarında örnek alan kişilerden biri, ona en yakın isim olarak oğlu Ebu Muhammed Abdullah'tır.

Türkçeye kazandırdığımız elinizdeki toplu eser, baba-oğul iki tıp uzmanının yazılarından oluşmaktadır. Bunlar, Maria Concepción Vázquez de Benito tarafından, Escorial 881 ve 884 nolu el yazmalarına dayalı olarak ve bu el yazmalarında bulunan eserlerin bir araya getirilmiş tahkikli baskısından oluşmaktadır. Benito tahkik ettiği eserleri iki bölüme ayırmıştır. Birinci bölüm, İbn Rüşd'ün *Elementler*, *Mizaç* ve *Doğal Güçler* üzerine orta şerhlerini ihtiva etmektedir. İkinci bölüm ise İbn Rüşd'ün *Hummalar*, *Hastalıklar ve Semptomlar* üzerine şerhleri ile *Mizaç Sınıfları*, *Hummalarda Nöbet Zamanı*, *Panzehir*, *Sağlığın Korunması* adlı özgün makaleleri ile Ebu Muhammed Abdullah'ın *Tedavi Yöntemi* ve *Akıllar Üzerine* adlı makalelerini ihtiva etmektedir. Ancak biz, bu bölümlere yerine, İbn Rüşd'ün *Elementler*, *Mizaç*, *Doğal Güçler*, *Hummalar*, *Hastalıklar ve Semptomlar* adlı eserler üzerine şerhlerini birinci bölüm, İbn Rüşd ve Ebu Muhammed Abdullah'ın zikredilen özgün makalelerini ise ikinci bölüm kapsa-